

KUR'AN-I KERİM'DEKİ MUHKEM-MÜTEŞÂBİH AYRIMININ İNCELİKLERİ

Şükrü Özbuğday*

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, sadece müslümanlar için mukaddes bir kitap ve Arap nesir edebiyatının bir şaheseri olmakla kalmamış, aynı zamanda 6, Hz. Peygamber'in nübüvvet ve risâletini teyid eden en büyük bir mucize olmuştur. Gönüllere hoş gelen, müşâhade ve düşünmeye dâvet eden, insanın madde ve ruhuna hitap eden üslubu, bünyesinin diğer eserlerden farklı oluşu, bedii güzelliklerine ilaveten tabii güzellikleri, mücerredî müşahhas, zihinde gaib olanı, önünde hazır yapan meselleri, güzel hitapları, müstesna ikna sistemi, delillerinin kuvveti, mantığının üstünlüğü, akılları birden bire çelen ve nefisleri meftûn eden ruhî, sihirli cazibesiyile Kur'an-ı Kerîm, her zaman ve her mekanda ebedi bir mucize olarak daima önümüzde duracaktır¹.

Her zaman ve her devirde. dini. felsefi ve ilmi eserlerin, muhataplar tarafından iyice anlaşılıp, kavranabilmesi için onların kendilerini iyi anlayanlar tarafından izâh edilip açıklanması lâzım gelir. Bu gibi eserlerde, öyle esaslar ve prensipler vardır ki, onu okuyan herkes, ne demek istediğini anlayamaz. Hele insanlığı dalalet bataklığından kurtaracak esasları ihtiva eden ilâhi kitapların muhteviyatı, muhatapları tarafından daha iyi anlaşılması gerekir. O halde, ilâhi kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerîm'in, müslümanlar, hatta bütün insanlar tarafından anlaşılıp, insanların ona bağlanabilmesi için, onun mutlak surette tefsir ve izah edilmesi gerekir.

Bütün insanlık için prensipler ihtiva eden bir kitabın, insanlığın ayrı ayrı zamanlar ve mekanlar içinde, bütün ihtiyaçlarını sıralayıp muhtevasında dercetmesi mümkün değildir. Onda umumi esaslar vardır. Onda açıkça anlaşılabilen âyetler olduğu gibi, sarîh olarak anlaşılabilen âyetler de vardır. Yine onda yüksek edebi sanatlar mevcuttur. Bunlar ancak, onları iyi bilenler tarafından anlaşılır. Ondaki dini hakikatler, ilmi kaide ve mantık prensipleriyle de çözülemez.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı.
1 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, A.Ü.İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1976, s. 29.

Eğer bu hakikatler, ilmi kaidelerle çözülebilseydi, dinin ilahi karakterine lüzum kalmaz, onları öğretim yoluyla öğretir ve öğrenebilirdik. Bu bakımdan, dini eserlerin, diğer ilmi eserlere nisbetle daha çok tefsir ve izaha ihtiyacı vardır².

Kur'an-ı Kerim'deki âyetlerin hepsi aynı açıklıkta değildir. Bazıları kolayca anlaşıldığı halde bazılarının üzerinde derin derin düşünmek icap eder. Bu bakımdan onda mevcut olan sanatların, sırların çözülmesi gerekir.

"Muhkem" ve "Müteşâbih"e geçmeden önce, âyet terimi ile, âyetlerin taksimi üzerinde durmak faydalı olacaktır.

ÂYET

a) **Lügat Mânâsı:** Âyet, lügatte şu mânâlara gelmektedir:

1) Açık âlâmet, işâret, nişâne.

إِنَّ آيَةَ مَلَكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ...

"..... Onun hükümdarlığının alameti, Tâbut'un size gelmesidir. Onun içinde, Rabbinizden bir ferahlık vardır...."³ Burada âyet, âmet mânâsındadır.

2) Peygamberlerin hak olduğunu isbat edici mucizeler:

سَلِّ بِبَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَاهُم مِّن آيَةٍ بَيْنَةٍ...

"İsrail oğullarına sor, onlara nice açık âyetler verdik...."⁴

Burada zikredilen âyet mucize mânâsındadır.

3) İbret:

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

"... Şüphesiz ki bunda inananlar için ibret vardır."⁵ Burada âyet ibret mânâsındadır.

4) Burhan:

وَمِن آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ

"O'nun âyetlerinden biri de göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda, bilenler için ibretler vardır."⁶ Burada âyet ise, burhan anlamındadır.

5) Acîb iş:

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً

"Meryem oğlunu ve annesini (de kudretimize) bir işaret kıldık...!"⁷ Burada geçen âyet de, acîb iş anlamındadır.

b) **Istılah Mânâsı:** Sûrelerin içinde, evvelinden ve sonundan munkatı' olan, bir veya birkaç cümleden mürekkep kelâmdır⁸.

Birçok hükümleri ve cümleleri ihtiva eden uzun âyetler olduğu gibi, kendi başlarına bir hüküm ifade etmeyenler de vardır ki, bunlar da yine bir âyet sayılır. "Er-Rahman", "Müdhâmetan" gibi.

Âyetlerin son kelimesine, kendinden sonra gelen âyeti, evvelinden ayırdığı için "fasıla" denmiştir. Bu kelimenin, son harfine de "harfu'l-fasıla" denir.

Âyetlerin tertibi tevkîfidir. Nâzil olan her âyetin hangi sûrenin neresine konula-

2 Cerrahoğlu, a.g.e, s. 210.

3 Bakara, 2/248.

4 Bakara, 2/211.

5 Ankebut, 29/44.

6 Rum, 30/22.

7 Mü'minun, 23/50.

8 Muhammed Abdü'l-azim ez-Zerkâni, Menâhilü'l-İrfan Fi Ulâmi'l-Kur'an, Mısır, ts. 1,331.

çağını, Hz. Peygamber bilir ve yazılmasını vahiy katiplerine emrederdi. Bu hususta icmâ vardır.

Cebrail ona vahiy getirdikçe, her âyetin yerini de söylemiştir. Hafızlar da bu şekilde ezberlemişlerdir. Ebu Bekir (ö.13/634) devrinde Kur'an'ın tevdini ve Osman (ö.35/656) devrindeki teksirinde de âyetlerin tertibi hususunda bir değişiklik olmamıştır. Bu konuda tam bir icmâ olup, bunu teyid eden haberler bize kadar ulaşmaktadır⁹.

ÂYETLERİN TAKSİMİ

Kur'an-ı Kerim'in âyetleri, mânâlarının açık veya kapalı oluşu yönünden iki grupta mütalaa edilmiştir:

A- Muhkem Âyetler:

a) "Muhkem" Kelimesinin Lügat Mânâsı:

1) Bu kelime, "İhkam"dan gelmiş olabilir. Lügatçiler "ihkam" maddesini müteaddit mânâlarda kullanırlar. Fakat bu mânâlar çok olmasına rağmen bir tek şeye döner ki, o da "men" mânâsıdır. Buna göre muhkem, fesaddan menedilmiş, mevsuk, kavi ve metin demek olur.

2) "Muhkem" sözü "hakeme"den de alınmış olabilir. "Hakeme", lügatte; atın çenesinin iki tarafından başlık kayışlarının geçirildiği demire ve insanın yüzünün ön tarafına denir. "Hüküm" ve "hikmet" maddelerinden türetilen kelimelerin mânâları genellikle bu iki esastan dal budak salmıştır.

3) Yine bu sözcüğün, "zuhur" ve "tam açılma" anlamında olan "hakeme" kökünden alınmış olması da mümkündür.

Bu takdirde muhkem âyetler, mânâları anlaşılacak için izah ve anlaşılmaya muhtaç olmayan sarih ve vazih âyetler demek olur¹⁰.

b) Muhkem Kelimesinin İstilah Mânâsı:

1) Muhkem, neshe ihtimali olmayan, delaleti zâhir ve vazih olandır.

2) Muhkem, te'vilden ancak bir tek veche ihtimali bulunmaktadır.

3) Muhkem, kendi kendine müstakil olup, herhangi bir beyana muhtaç olmayandır.

4) Muhkem, mânâsı vâzih olup kendisine hiçbir işkalin yol bulamayacağı şeydir¹¹.

En-Nisaburi der ki: "Kur'an-ı Kerim'in tamamının muhkem olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Allah Teala onda buyurur ki: "Elif Lam Mim. (Bu) öyle bir kitaptır ki âyetleri en kat'i burhanlarla muhkem kılınmış, sonra da Hakim, Habir Allah tarafından tafsil edilmiştir."¹²

Buradaki muhkemden maksat, onun hükümlerinin sağlam olması, nazımının güzelliği, lafızlarında ve mânâlarında zaafiyetin olmamasıdır¹³.

Bu âyet, Kur'an'ın çok sağlam bir nizama, çok sağlam bir pekinliğe malik ol-

9 ez-Zerkâni, a.g.e, 1,340-341.

10 Asım Efendi, *el-Okyanusü'l-Basit Fi Terce-meti'l-Kâmusi'l-Muhîl*, İst. 1305, H.K.M. Maddesi.

11 Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, İst. 1981, s. 150.

12 Hud, 11/1.

13 Celalüddin es-Suyûti, *el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, ts. 2,2; ez-Zerkâni, a.g.e., 2,271.

duğunu, ona ne lafzi ve ne de manevi hiçbir bozukluğun yol bulamayacağını, onun bu haliyle bütün zamânâ meydan okuyan bir muhkemlikte ve sağlamlıkta inşa edilmiş bir binaya benzediğini ilân etmektedir.

Kur'an, umumi hey'etiyle mülâhaza olunduğu zaman, müteşâbihlerin muhkeme dönmesi itibariyle baştan başa muhkemdir. Yani her vechile halelden âri, bozulma ihtimali yok, gâyet sağlam ve muntazamdır¹⁴.

B- Müteşâbih Âyetler

a) “Müteşâbih” Kelimesinin Lüğat Mânâsı:

1) Bu terimin “Şebeh” maddesinden türemiş olduğunda şüphe yoktur. “Şebeh” ise, “misil” ve “nazir” mânâsına gelir. “Teşâbüh” ve “tenâzur”un, çeşitli dereceleri, zaaf, şiddet, vuzuh ve ibham mertebeleri vardır¹⁵.

2) Lügatçiler “Teşâbüh” maddesini, genellikle, seçilmezliğe götüren mümaselet ve müşakelette ortaklaşma mânâsında kullanırlar. İki şeyin birbirine karşılıklı ve mütevâsî olarak benzemelerine “Teşâbüh” ve bunların her birine de “müteşâbih” denir. Bunlar birbirinden seçilemeyecek derecede benzeşmişlerdir. Zihin bunları, temyiz ve tefrik etmekten âcizdir. “Teşbih” ve “müşabehet”te bir taraf, fer’i ve nâkıs, diğer taraf, asıl ve tam olur. “Teşâbüh” te ise, her iki taraf, aynı kuvvette mütesâvi olurlar. Teşâbühleri, farklılıklarını örter de iştibah ve iltibas hâsıl olur. Demek ki, Teşâbüh seçilememeye sebeptir. Temyiz olunamamak, bunun lâzımî mânâsıdır¹⁶.

b) “Müteşâbih” Kelimesinin İstilah Mânâsı: İstilah olarak müteşâbih:

1) Mânâsında aklen ve naklen bilinmeyecek gizlilik bulunan,

2) Te’vilden bir çok vecihlere ihtimali bulunan,

3) Kendi kendine müstakil olmayan, bilakis beyana muhtaç olan,

4) Mânâsı vâzih olmayıp, kendisinde işkal olan, müşterek isimleri ve Allah hakkında teşbih ifade eden isimleri içine alan demektir¹⁷.

Yine en-Nisaburi; “Kur’an’ın tamamının müteşâbih olduğu da söylenebilir” der ve bu konuda şu âyeti delil getirir:

الله نزل أحسن الحديث كتابا
متشابها مثاني تقشعر منه جلود
الذين يخشون ربهم ثم تلين جلودهم
وقلوبهم إلى ذكر الله ذلك هدى الله
يهدى به من يشاء ومن يضل الله
فماله من هاد.

“Allah söziün en güzelini, âyetleri birbirine benzer, ikişerli mânâ ifâde eden bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, ondan tüyleri ürperir. Sonra da hem bedenleri hem kalpleri Allah’ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu, Allah’ın bir rehberidir ki, O kimi dilerse, ona bununla hidâyet verir. Allah kimi de saptırsa, artık onun yolunu doğrultucu yoktur.”¹⁸

Buradaki “müteşâbih”ten murad, O’nun âyetlerinin güzellik ve doğruluk bakımından birbirine benzerlikleridir.

14 Sofuoğlu, a.g.e, s. 151.

15 Asım Efendi, a.g.e, Ş.B.H. Maddesi.

16 a.g.e, aynı madde.

17 Sofuoğlu; a.g.e. s. 151.

18 Zümer, 39/ 23.

Âyetin ifade ettiği Teşâbüh, “icazda nazımda, mânânın sıhhatinde, genel menfaatlere delâlette, rehberlikte, doğrulukta, beyanda, öğütte, hikmetlilikte ve diğer hususlarda birbirine benzerlik mânâsındadır. Bu mânâdaki Teşâbüh ve Müteşâbih, istilâhî ve özel mânâdaki teşâbüh ve müteşâbihten başkadır. Böyle olunca iki âyet arasında bir zıtlık bahis konusu olmaz.”¹⁹

Cumhura ve en-Nisaburi'nin de tercih ettiği görüşe göre Kur'an, muhkem ve müteşâbih âyetlerden meydana gelmiştir. Şu âyet de bunun en açık delilidir²⁰.

هو الذى أنزل عليك الكتاب منه آيات محكمات هن أم الكتاب وأخرمتشابهات فأما الذين فى قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله وما يعلم تأويله إلا الله والراسخون فى العلم يقولون أئنا به كل من عند ربنا وما يذكر إلا أولوا الألباب.

“Habibim sana kitabı indiren odur. O'ndan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar kitabın anası (temeli)dir. Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar sıfîtne aramak (ötekini berikini saptırmak) ve kendi arzularına göre onun te'viline yeltenmek için, onun müteşâbih olanına tabi olurlar. Halbuki onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde yüksek payeye erenler ise; “Biz ona inandık. Hepsî Rabbimiz katındadır.” derler. (Bunları) sâlim akıllardan başkası iyice düşünmez.”²¹

Buradaki “muhkem” ve “müteşâbih” birbirinin mukâbili anlamındadır. Bu âyet, Kur'an'ın bazı âyetlerinin muhkem, bazılarının ise müteşâbih olduğunu ifade etmektedir.

Âyette bahis konusu olan muhkemlerden maksat, murad olan mânâyâ delaletleri kat'i, ibâreleri her türlü ihtimal ve iştihahtan masun ve mahfuz olan âyetlerdir. Bunlar, Kur'an'ın anası ve temelidir. Hakkı bâtıldan, helâli haramdan ayırdetmek, hakkı ve helâli gerçeklemek bunlarla mümkündür. İlim ve amelde ittiba edilmesi lâzım gelen deliller ve hidâyet burhanları bunlardır. Diğerleri de bunlara irca ve havale edilerek anlaşılır.

Âyetin anlattığı müteşâbihlere gelince, herbiri murad olunabilecek gibi görünmekte, birbirine benzer müteaddit mânâlara mütehammil olanlardır. Bu müteaddit mânâların hepsi mi veya birisi mi murad olunduğu açık bir şekilde seçilemez. Esasında bunlarda mütekellime ve işin kendisine nazaran hiçbir şüphe olmadığı halde, muhataplara nazaran böyle seçilemezlik ve gizlilikler ihtiva etmiş olmaktadır²².

C- Müfessirlerin Muhkem ve Müteşâbih Âyetler Hakkında Görüşleri

a) **Mücahid'in Görüşü:** Mücahid (ö.103/721) der ki: Muhkem âyetler, helâl ve harama dâir olanlardır. Müteşâbih âyetler ise, biri diğerini tasdik ve tefsir eden âyetlerdir²³.

b) **İbn-i Ebî Hâtim'in Görüşü:** İbn-i Ebî Hâtim, Ali b. Ebi Talha tarafından, İbn-i

19 Sofuoğlu, a.g.e, s. 151.

20 es-Suyûti, a.g.c, 2,2; Suphi Sâlih, *Mebâhis Fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut 1977, s. 281; ez-Zerkânî, a.g.e, 2, 271.

21 Al-i İmrân, 3/7.

22 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. 1974, 2, 1035-1036.

23 es-Suyûti, a.g.e, 2,2.

Abbas'tan şöyle rivâyet eder: Muhkem âyetler, nâsih, helâl, haram, hudud, ferâiz ve iman edilip amel edilen hususlardır. Müteşâbih âyetler ise, mensuh, mukad-dem, muahhar, emsal, yeminler, iman edilip, amel edilmeyen hususlardır²⁴.

c) **Maverdi'nin Görüşü:** Maverdi ise bu konuda şöyle der: "Muhkem âyetler, mânâsı ma'kul olan âyetlerdir. Müteşâbih âyetler ise, bunun hilafına olan âyetlerdir ki, namaz rekatlarının adedi, farz olan orucun, Şa'ban ayına değil de Ramazan ayına mahsus olması gibi²⁵.

d) **Ragıb el-Isfehâni'nin Görüşü:** Ragıb el-Isfehâni (ö.502/1108); "Tefsirinde müşkil olmayan âyetler muhkem, tefsirinde müşkil olan âyetler ise müteşâbihdir"²⁶ der.

D- Müteşâbih Âyetlerin Te'vili Bilinebilir mi?

a) **Cumhurun Görüşü:** Cumhur'a göre, müteşâbih âyetlerin te'vilini, Allah'tan başka kimse bilemez. Zira onlar, Âl-i İmran Süresi'nin yedinci âyetindeki (الله) kelimesi üzerinde vakfederler. Bu vakfa göre mânâ: "... onun te'vilini Allah'tan başkası bilemez" olmaktadır.

b) **Diğerlerinin Görüşü:** Ebu İshak eş-Şirazi (ö.476/1088) ve Ebul-Hasen el-Eşari ise, âyetteki vakfın (والراسخون في العلم) de olması gerektiğini ve ilimde yüksek payeye erenlerin de, müteşâbih âyetlerin te'vilini bilmeye muktedir olduklarını söylerler²⁷.

E- Mânâsına Vukuf Yönünden Müteşâbih Âyetler

Râgıb el-Isfehâni (ö.502/1108), müteşâbih âyetlerin, mânâsına vukuf yönünden üç kısımda incelenebileceğini söyler.

a) **Bilinmesi Mümkün Olmayan Müteşâbih Âyetler:** Bunları ancak Allah bilir. Allah'ın zati sıfatları, kıyametin vakti gibi. Nitekim şu âyetlerde de, bu bilgilerin yalnız Allah'a ait olduğu bildirilmiştir:

إن الله عنده علم الساعة وينزل الغيث ويعلم ما في الأرحام وما تدرى نفس ماذا تكسب غدا وما تدرى نفس بأى أرض تموت إن الله عليم خبير.

"O saatin (kıyametin) ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru (mukadder olan vakitte ve mahalde) O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini de bilmez. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi) bilendir. (Her şeyden) haberdardır."²⁸

وعنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو ويعلم ما في البر والبحر وما تسقط من ورقة إلا يعلمها ولا حبة في ظلمات الأرض ولا رطب ولا يابس إلا في كتاب مبين.

"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bilmez. Karada ve denizde ne varsa hepsini, O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru (hiçbir şey) müstesnâ olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitaptadır."²⁹

24 es-Suyûti, a.g.e, 2,3; Abdullah b.Mahmud en-Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, Beyrut ts., 1,146; ez-Zerkâni, a.g.e, 2, 276.

25 es-Suyûti, a.g.e, 2,2; ez-Zerkâni, a.g.e, 2,277.

26 er-Râgıb el-Isfehâni, *el-Müfredât Fi Ğaribi'l-Kur'an*, Beyrut ts., s. 254.

27 Suphî Sâlih, a.g.e, s. 282.

28 Lokman, 31/34.

29 En'am, 6/59.

b- Sebeplere Tevessül Edilerek Bilen Müteşâbih Âyetler: Alimlerin sebeplere tevessül ederek mânâsını bilebileceği müteşâbih âyetlerdir. Garip kelimeler, muğlak hükümler ile, icmâl, itnab ve tertib gibi şeylerden ileri gelen müteşâbihler bu kısma örnek verilebilir.

c- Sadece İlimde Rusuh Sahiplerinin Bilebileceği Müteşâbih Âyetler: Yukarıda zikredilen iki madde arasında olan âyetlerdir ki, bunların te'vilini bilebilmek, ilimde yüksek payeye erenlere tahsis edilmiş, diğerlerinden ise gizlenmiştir³⁰.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), İbn-i Abbas (ö.68/687/688) için şöyle dua etmiş;

اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل

"Allahım, ona dinde derin bir kavrayış ve Kur'an'ın inceliklerini anlayacak kabiliyet ver" ve o, bu sayede, "Kur'an'ın Tercümanı" ünvanını almıştır³¹.

F- Lafız ve Mânâdaki Gizlilik Yönünden Müteşâbihin Kısımları

a) Lafız Yönünden Müteşâbih Olan Âyetler: Bunlar da iki çeşittir:

1) Müfred Olan Müteşâbih Lafızlar:

Müfred kelimedeki gizlilik, onun garabetinden veya müşterek olmasından ileri gelebilir. Birer misal verirsek:

1-a) Garabeti Sebebiyle Müfred Müteşâbih Lafız: "مفاهمة وأبأ" *Meyveler ve çayırılar bitirmekteyiz*³² âyetindeki "أبأ" lafzıdır. Bu âyeti takip eden, "متاعا لكم ولأنعامكم" (Bunlar) *sizin ve hayvanlarınız için geçimlidir*.³³ âyeti yardımıyla "أبأ" kelimesinin, "hay-

vanların otladığı mer'a" mânâsına kullanıldığı anlaşılmaktadır³⁴.

1-b) Müşterek olması Sebebiyle Müfred Müteşâbih Lafız:

"فراغ عليهم ضربا باليمين" *Nihâyet, gizlice onları sağ eliyle vurup kurdu*.³⁵ âyetindeki, "اليمين" kelimesidir. Bu kelime, "sağ el" ve "kuvvet", "kasem" mânâları arasında müşterektir. Bu üç mânâdan hangisi verilirse uygun olur³⁶.

2) Mürekkep Olan Müteşâbih Lafızlar:

Buna misal olarak da, şu âyet verilebilir:
الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا قيما...
"Hamd Allah'a mahsustur ki, kulu Muhammed'e eğri bir taraf bırakmadığı dosdoğru kitabı indirmiştir"³⁷.

Bu âyetteki Teşâbüh; "عوجا" ve "قيما" kelimelerinin tertibindedir. Eğer bu kelimelerin tertibi;

الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا

Şeklinde olsaydı, daha zâhir olurdu³⁸.

Bazı sürelerin başındaki, "el-Huruf ul-Mukatta'a"lar³⁹ da bu çeşidin içrisine girer.

30 es-Suyûti, a.g.e, 2,5; Suphi Sâlih, a.g.e, s. 282-283; ez-Zerkâni, a.g.e, 2,282.

31 Buhari, Vudu', 10.

32 Abese, 80/ 31.

33 Abese, 80/ 32.

34 es-Suyûti, a.g.e, 2,5; ez-Zerkâni, a.g.e, 2,278; el-Isfehâni, a.g.e., s. 8, 254.

35 Saffat, 37/93.

36 es-Suyûti, a.g.e, 2,5; ez-Zerkâni, a.g.e, 2, 278.

37 Kehf, 18/ 1-2.

38 el-Isfehâni, a.g.e, s. 254; ez-Zerkâni, a.g.e, 2, 279.

b) Mânâ Yönünden Müteşâbih Olan Âyetler: Bu kısmın açık örneğini, Allah'ın sıfatlarının zikredildiği âyetler teşkil eder. Çünkü insan akli, yaratanın sıfatlarının hakikatini ihata edemez. O halde, kendisini hissetmediğimiz, bizde cinsi ve benzeri olmayan şeylere nüfuz etmeye nasıl yol bulunabilir?⁴⁰

c) Hem Lafız ve Hem de Mânâ Yönünden Müteşâbih Olan Âyetler: Bunlar ise beş kısma ayrılır.

1) Mekan ve Ahval Yönünden Müteşâbih Olanlar: Misal:

وليس البرّ بأن تاتوا البيوت من ظهورها...

"İyilik ve taat, evlere arkalarından gelmeniz değildir"⁴¹.

Eğer bir kimse, arapların cahiliyet devrindeki adetlerini bilmezse, Kur'an'ın bu âyetini anlamaya muvaffak olamaz⁴². Bu gibi âyetlerin anlaşılması, hem lafızlara hem de mânâlara ait tarihî, içtimai, ahlakî bir çok şeylerin bilinmesine bağlıdır. Araplar, ihrama girdiklerinde, evlerine kapılarından girmezler, duvardan bir delik açıp, oradan girip çıkarlardı. Cenab-ı Hak, onun için bu âyeti indirdi⁴³.

Bu âyetin hem lafzında ihtisardan dolayı teşâbüh, hem de mânâsında teşâbüh vardır. Eğer lafız;

وليس البرّ بأن تاتوا البيوت من ظهورها إذا كنتم محرّمين بحج أو عمرة

şeklinde olsaydı daha zâhir olurdu. Hem de cahili arap âdetini bilmeden bu âyeti anlamak mümkün değildir⁴⁴.

2) Kemmiyet Yönünden Müteşâbih Olanlar. Umum ve husus gibi. Şu âyet bu kısma misal olabilir:

فإذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم وخذوهم واحصروهم واقعدوا لهم كل مرصد فان تابوا وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فخلوا سبيلهم إن الله غفور رحيم.

"(Dokunulması) haram olan o aylar çıktığı zaman, artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün, onları (esir olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederler, (tevbelerini ve imanlarını tasdik için) namaz kılarlar, zekat verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir."⁴⁵

3) Keyfiyet Yönünden Müteşâbih Olanlar: Vücup ve nedb gibi. Misal:

وإن خفتم ألا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع فإن خفتم ألا تعدلوا فواحدة أو ما ملكت أيمانكم ذلك أدنى الاتعولوا

"Eğer yetim kızlar hakkında (adaleti yerine getiremeyeceğinizden) korkarsanız, sizin için helâl olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikah edin. Şâyet, (bu suretle de) adâlet yapamayacağınızdan endişe ederseniz, o zaman bir (tane) ile yetinin, yahut mâlik olduğunuz câriye ile (iktifa edin). Bu (tek

39 Bazı surelerin başında, bazen basit, bazen de birkaç harfin birleşmesinden meydana gelmiş rumuzlardır. Bunlar da müteşâbihattan adedilmiştir. (İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 134).

40 ez-Zerkâni, a.g.e, 2, 279.

41 Bakara, 2/ 189.

42 es-Suyûti, a.g.c, 2,5; ez-Zerkâni, a.g.e, 2,280.

43 en-Nesefi, a.g.e, 1,97.

44 ez-Zerkâni, a.g.e, 2,280.

45 Tevbe, 9/5.

zevce veya cariye), *sizin*, (haktan) *ayrılıp sapmamanıza daha yakındır.*"⁴⁶

Âyetteki bu muradın gizliliği i'caz yönündedir. Aslında âyet şu şekilde;
 وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَقْسُطُوا فِي الْيَتَامَىٰ
 لَوْ تَزَوَّجْتُمُوهُمْ فَانكِحُوا مِنْ غَيْرِهِمْ
 مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ ...
 mânâsı ise şöyledir: "Eğer yetimlerle evlendiğiniz zaman, onlara zulmedeceğinizden korkarsanız, size helâl olan diğer kadınlardan kendinize nikâhlayın."⁴⁷

Rivâyete göre, İslam gelmeden önce araplar, yetim kızlara veli olmaktan sakınırlar fakat zinadan sakınmazlardı. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve onlara şöyle emredildi:

"Yetimler hakkında, zulmetmekten korktuğunuz için, velâyetten nasıl kaçınıyorsanız, zinadan da kaçınınız ve korkunuz. Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder evleniniz."⁴⁸

4) Zaman Yönünden Müteşâbih Olanlar: Şu âyeti bu kısma misal verebiliriz;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.
 "Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun. Sakın siz, müslümanlar (olmak) tan başka (bir sıfatla) can vermeyin."⁴⁹

5) Kendisiyle, Yapılan Fiilin, Sahih veya Fasid Olma Yönünden Müteşâbih Olanlar: Namazın ve nikâhın şartları gibi⁵⁰.

G- Mânâ Yönünden Müteşâbih Âyetler Hakkında Mezheplerin Görüşleri

Allah'ın sıfatlarının zikredildiği, mü-

teşâbih âyetler hakkında âlimler iki mezhebe ayrılmıştır.

a) Selef Mezhebi: Allah'ın müteşâbih sıfatları, ma'lûm gibi görünürse de, bu sıfatların Allah'a isnâdı muhal olduğundan, bunların medlüllerinin tayinini, Selef alimleri Allah'a tefviz ve havale etmişlerdir. Onlara sâdece inanmak gerekir. Onun için bu mezhebe "*Mütefevvisa Mezhebi*" de denir⁵¹.

Bu mezhebin hareket noktası ve delilleri de şöyledir:

1) Akli Delilleri: Bu müteşâbih âyetlerden muradı tayin etmek, dil kurallarına ve arapların isti'maline dayanır. Bu ise ancak zan ifade eder. Halbuki Allah'ın sıfatları, zannın kâfi gelmeyeceği akîde meselelerindedir. Naklî kesin delil gereklidir. Bu ise mevcut değildir. Öyle ise, bu hususta bir şey söylemeyip, ta'yinini her şeyi bilen ve haberdar olan Allah'a havale etmek gerekir⁵².

2) Nakli Delilleri :

1-a) Hz. Aişe (R.A.) dan rivâyet edilen bir hadis-i şerifte şöyle denilmektedir:

عن عائشة رضى الله عنها قالت: تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم هذه الآية (هو الذى أنزل عليك) الى قوله (أولوا الألباب) قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فاذا رأيت الذين يتبعون ماتشابهه منه فاولئك الذين سمى الله فاحذروهم.

46 Nisa, 4/3.

47 ez-Zerkâni, a.g.e, 2,278.

48 en-Nesefî, a.g.e, 1,205.

49 Âl-i İmran, 3/102.

50 el-İsfehâni, a.g.e, s. 255.

51 ez-Zerkâni, a.g.e, 2,287; S.Salih, a.g.e, s. 284.

52 ez-Zerkâni, a.g.e, 2,287.

“*Rasûlüllah(s.a.v.) efendimiz, bir gün şu âyeti⁵³ sonuna kadar okudular ve sonra da şöyle buyurdular: Kur'an'ın müteşâbih âyetlerine tabi olanları görürseniz, onlardan sakınız. Zira Allah Teâla onları, “kalplerinde eğrilik olanlar” diye isimlendirmiştir.*”⁵⁴

1-b) Taberânî, Ebu Mâlik el-Eşari’den Hz. Peygamberi’n şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

عن أبي مالك الأشعري أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: لا أخاف على أمتي إلا ثلاث خلال أن يكثر لهم المال فيتحاسدوا فيقتتلوا وأن يفتح لهم الكتاب فيأخذه المؤمن يبتغي تأويله وما يعلم تأويله إلا الله. الحديث

“*Gelecekte ümmetim hakkında üç şeyden korkuyorum; Onların malları çoğalacak böylece birbirini çekemeyip öldürecekler, Kur'an-ı Kerim onlara açılacak (izah edilecek) fakat mü'min onun te'vilini isteyecek. (Halbuki), onu ancak Allah bilir.....*”⁵⁵

1-c) İbn-i Merdeveyh’in tahriç ettiği bir hadiste ise, Amr b. Şuayb, dedesinden Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu nakleder:

عن عمرو ابن شعيب عن أبيه عن جده عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إن القرآن لم ينزل ليكذب بعضه بعضا فما عرفتم منه فاعملوا وماتشابه منه فأمنوا به.

“*Muhakkak ki Kur'an-ı Kerim, bir kısmı diğer bir kısmını tekzîb için indirilmedi. Onun, anlayabildiğiniz kısmıyla amel ediniz. Müteşâbih olan (anlayamadığınız) kısmına ise imân ediniz.*”⁵⁶

1-d) İbn-i Subeyg adında biri, bir gün Medine’ye gelip, Kur'an'ın müteşâbihâtı

hakkında sualler sormuştu. Bunu haber alan Hz. Ömer, onu çağırıp, yaş hurma dallarıyla başını kanatıncaya kadar dövmüş, onu Medine’den memleketine göndermiş, bu şahısla hiç kimsenin görüşmesini de Ebu Musa el-Eş’ari’ye emretmişti⁵⁷.

b) Halef Mezhebi: Bunlar, zâhiri muhal olan lafzı, Allah'ın zatına layık olan bir mânâya hamlederler. Bu mezhep, İmamü'l-Haremeyn Abdülmelik b. Ebi Abdillah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveyni eş-Şâfiî Ebu'l-Meâlî (ö.478/1085)'ye ve onun muakkiplerine nisbet edilir⁵⁸.

Hapsedilmeyecek bir fitratta yaratılan insan zekâsı, müteşâbihat üzerinde de işlemeye başlamıştır. Hele İslamiyeti ifsad etmek isteyenlerin, bu gibi âyetlere gelişigüzel mânâ verişlerini firenlemek ve aynı zamanda kötü neticelerinden, müslümanları korumak için, müteşâbih âyetleri İslamın ruhuna uygun bir şekilde te'vil etmek mecburiyeti hasıl olmuştur.

KUR'AN-I KERİM'DE MÜTEŞÂBİH ÂYETLER BULUNMASININ HİKMETLERİ

Kur'an-ı Kerim'de müteşâbih âyetlerin bulunması, insanlık için bazı faydalar temin etmektedir; Bunları şöyle özetleyebiliriz:

53 Âl-i İmran, 3/7.

54 Buhari, Tefsiru Süre 2; Müslim, İlim, 1; Tirmizi, Tefsir, 4.....

55 *Kenz'ul-Ummâl*, 10, 200 H.No: 29051.

56 İbn-i Kesir, *Tefsir-u İbn-i Kesir*, 2, 8.

57 *ez-Zerkânî*, a.g.e, 2,287; *es-Suyûti*, a.g.e, 2,4; Muhammed Cemalüddin el-Kasimi, *Mehâsinu't-Te'vil*, Mısır, 1376,1,99.

58 S. Sâlih, a.g.e, s.284.

a- Bu âyetler sayesinde, İslamiyette insan fikri dondurulmamış, geniş bir fikir hürriyetine müsâde edilmiştir. Bu âyetler, dinin temellerini kuvvetlendirmekte esaslı rol oynamıştır. Çünkü bu âyetler, birkaç mânâya tahammül edebilir. Bu bakımdan, zihinleri tamamen boş ve muhtelif fikirlerle karışmamış olan cahilî araplara, akıllarının anlamıyacağı bir söz söylemek, onların yeni dine inanmalarında bir tereddüt hasıl edebilirdi. İşte bu âyetler sayesinde böyle bir durum ortadan kalkmış, müslümanları daha çok öğrenmeye ve başka bilgilere de sahip olmaya sevketmiştir.

b- İnsan daima bilmek ve öğrenmek ihtiyacındadır. Bu ihtiyacı tatmin için, önünde her şeyin bilinmiş olması değil, bilinmedik bir alemin sezilmesi de zaruridir. Böyle bir alem olduğunu bilmek ve sonsuzluğa doğru ma'rifet yolunda yürümek de en büyük bir fazilettir. Bunun için insan, hangi ilmi mertebeye gelmiş bulunursa bulunsun, önünde mechuller bulunduğunu sezme ihtiyacındadır. Bu bilinmeyen mechulleri sezme ise, müteşâbihat karşısında bulunduğunu bilmektir. İşte bundan dolayı, muhkemlerin yanında, müteşâbihler de getirilmiş ve bu keyfiyet insanlık için bir rahmet olmuştur.

c- Bu âyetler sayesinde, dinin tebliğine ve tesîsine mani olmak için sorulan suallere, susturucu cevaplar verilmiş ve ilk günden itibaren meydana gelecek fesadların önüne sed çekilmiştir.

d- Kur'an-ı Kerim'de, muhkemle beraber müteşâbihlerin bulunması, insan oğlu için bir imtihandır. Acaba insanlık, dosdoğru olan peygamberin haberine itimad ederek, gayba inanacak mı? Kur'an

bunu güzel bir şekilde ifade eder. Hidâyette crenler, bunlara inandık derler, kalplerinde eğrilik bulunanlar, o, Rablerinden bir hak olduğu halde, onu inkar ederler ve fitne aramak için, onun müteşâbih olanına tabi olurlar⁵⁹.

e- Müteşâbihlerin bir diğer faydası da insanoğlu ne kadar isti'dat ve ilim sahibi olursa olsun, onun âciz ve mahluk olduğunu gösteren bir delil olmasıdır. Bu âyetler, Allah'ın ilmiyle her şeyi ihâta ettiğini, mahlûkatın, O'nun ilminden, ancak dileyebileceği kadarını alabileceğini ifade eder. İnsan, hâlıkının karşısında kul olduğunu idrak eder.

f- Bu âyetler, her şeyin bilgisine takat getiremeyecek olan zayıf insana Allah'ın rahmetidir. Hak Teâla, zâtı ve sıfatlarının hakikatleriyle insana tecelli etseydi, nasıl tahammül olunurdu? Allah'ın kendilerine rahmet olarak, kıyamet bilgisini, ecellerinin sonunu insanlara gizlemesi de bu kabildendir. Yoksa insanlar, tembelleşir, ölümden sonrası için hazırlıktan kesilir, devamlı bir ümitsizlik ve korku halinde bulunurlardı.

g- Müteşâbihler sayesinde, Kur'an'ın ezberlenmesi sağlanmış ve onun muhafazası temin edilmiştir. Eğer bu müteşâbih mânâlar, diğer lafızlarla ifade edilseydi, Kur'an'ın kalın ciltler halinde olması lazım gelirdi. Bu bakımdan ezberlenmesi ve muhafazası da çok güç olurdu.

h- Kur'an-ı Kerim, muhkem ve müteşâbih âyetlerden teşekkül ettiğine göre, bir kısmını diğerine tercih ve te'vil etmek için, lügat, sarf, nahiv, meâni, beyan,

59 Bkz. Âl-i İmran, 3/7.

“*Rasûlüllah(s.a.v.) efendimiz, bir gün şu âyeti⁵³ sonuna kadar okudular ve sonra da şöyle buyurdular: Kur’an’ın müteşâbih âyetlerine tabi olanları görürseniz, onlardan sakınız. Zira Allah Teâla onları, “kalplerinde eğrilik olanlar” diye isimlendirmiştir.*”⁵⁴

1-b) Taberânî, Ebu Mâlik el-Eşari’den Hz. Peygamberi’n şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

عن أبي مالك الأشعري أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: لا أخاف على أمتي إلا ثلاث خلال أن يكثر لهم المال فيتحاسدوا فيقتتلوا وأن يفتح لهم الكتاب فيأخذوه المؤمن يبتغي تأويله وما يعلم تأويله إلا الله. الحديث

“*Gelecekte ümmetim hakkında üç şeyden korkuyorum; Onların malları çoğalacak böylece birbirini çekemeyip öldürecekler, Kur’an-ı Kerim onlara açılacak (izah edilecek) fakat mü’min onun te’vilini isteyecek. (Halbuki), onu ancak Allah bilir.....*”⁵⁵

1-c) İbn-i Merdeveyh’in tahriç ettiği bir hadiste ise, Amr b. Şuayb, dedesinden Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu nakleder:

عن عمرو ابن شعيب عن أبيه عن جده عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إن القرآن لم ينزل ليكذب بعضه بعضا فما عرفتم منه فاعملوا وماتشابه منه فأمنوا به.

“*Muhakkak ki Kur’an-ı Kerim, bir kısmı diğer bir kısmını tekzîb için indirilmedi. Onun, anlayabildiğiniz kısmıyla amel ediniz. Müteşâbih olan (anlayamadığınız) kısmına ise imân ediniz*”⁵⁶.

1-d) İbn-i Subeyg adında biri, bir gün Medine’ye gelip, Kur’an’ın müteşâbihâtı

hakkında sualler sormuştu. Bunu haber alan Hz. Ömer, onu çağırıp, yaş hurma dallarıyla başını kanatıncaya kadar dövmüş, onu Medine’den memleketine göndermiş, bu şahısla hiç kimşenin görüşmesini de Ebu Musa el-Eşari’ye emretmişti⁵⁷.

b) Halef Mezhebi: Bunlar, zâhiri muhal olan lafzı, Allah’ın zatına layık olan bir mânâyâ hamlederler. Bu mezhep, İmamü’l-Haremeyn Abdülmelik b. Ebi Abdillah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveyni eş-Şâfîî Ebu’l-Meâlî (ö.478/1085)’ye ve onun muakkiplerine nisbet edilir⁵⁸.

Hapsedilmeyecek bir fitratta yaratılan insan zekâsı, müteşâbihat üzerinde de işlemeye başlamıştır. Hele İslamiyeti ifsad etmek isteyenlerin, bu gibi âyetlere gelişigüzel mânâ verişlerini firenlemek ve aynı zamanda kötü neticelerinden, müslümanları korumak için, müteşâbih âyetleri İslamın ruhuna uygun bir şekilde te’vil etmek mecburiyeti hasıl olmuştur.

KUR’AN-I KERİM’DE MÜTEŞÂBİH ÂYETLER BULUNMASININ HİKMETLERİ

Kur’an-ı Kerim’de müteşâbih âyetlerin bulunması, insanlık için bazı faydalar temin etmektedir; Bunları şöyle özetleyebiliriz:

53 Âl-i İmran, 3/7.

54 Buhari, Tefsiru Sûre 2; Müslim, İlim, 1; Tirmizi, Tefsir, 4.....

55 *Kenz’ul-Ummâl*, 10, 200 H.No: 29051.

56 İbn-i Kesir, *Tefsir-u İbn-i Kesir*, 2, 8.

57 ez-Zerkânî, a.g.e, 2,287; es-Suyûti, a.g.e, 2,4; Muhammed Cemalüddin el-Kasimî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, Mısır, 1376,1,99.

58 S. Sâlih, a.g.e, s.284.

a- Bu âyetler sayesinde, İslamiyette insan fikri dondurulmamış, geniş bir fikir hürriyetine müsâde edilmiştir. Bu âyetler, dinin temellerini kuvvetlendirmekte esaslı rol oynamıştır. Çünkü bu âyetler, birkaç mânâya tahammül edebilir. Bu bakımdan, zihinleri tamamen boş ve muhtelif fikirlerle karışmamış olan cahilî araplara, akıllarının anlamıyacağı bir söz söylemek, onların yeni dine inanmalarında bir tereddüt hasıl edebilirdi. İşte bu âyetler sayesinde böyle bir durum ortadan kalkmış, müslümanları daha çok öğrenmeye ve başka bilgilere de sahip olmaya sevk etmiştir.

b- İnsan daima bilmek ve öğrenmek ihtiyacındadır. Bu ihtiyacı tatmin için, önünde her şeyin bilinmiş olması değil, bilinmedik bir alemin sezilmesi de zaruridir. Böyle bir alem olduğunu bilmek ve sonsuzluğa doğru ma'rifet yolunda yürümek de en büyük bir fazilettir. Bunun için insan, hangi ilmi mertebeye gelmiş bulunursa bulunsun, önünde mechuller bulunduğunu sezme ihtiyacındadır. Bu bilinmeyen mechulleri sezme ise, müteşâbihat karşısında bulunduğunu bilmektir. İşte bundan dolayı, muhkemlerin yanında, müteşâbihler de getirilmiş ve bu keyfiyet insanlık için bir rahmet olmuştur.

c- Bu âyetler sayesinde, dinin tebliğine ve tesîsine mani olmak için sorulan suallere, susturucu cevaplar verilmiş ve ilk günden itibaren meydana gelecek fesadların önüne sed çekilmiştir.

d- Kur'an-ı Kerim'de, muhkemle beraber müteşâbihlerin bulunması, insan oğlu için bir imtihandır. Acaba insanlık, dosdoğru olan peygamberin haberine itimad ederek, gayba inanacak mı? Kur'an

bunu güzel bir şekilde ifade eder. Hidâyette crenler, bunlara inandık derler, kalplerinde eğrilik bulunanlar, o, Rablerinden bir hak olduğu halde, onu inkar ederler ve fitne aramak için, onun müteşâbih olanına tabi olurlar⁵⁹.

e- Müteşâbihlerin bir diğer faydası da insanoğlu ne kadar isti'dat ve ilim sahibi olursa olsun, onun âciz ve mahluk olduğunu gösteren bir delil olmasıdır. Bu âyetler, Allah'ın ilmiyle her şeyi ihâta ettiğini, mahlûkatın, O'nun ilminden, ancak dileyebileceği kadarını alabileceğini ifade eder. İnsan, hâlıkının karşısında kul olduğunu idrak eder.

f- Bu âyetler, her şeyin bilgisine takat getiremeyecek olan zayıf insana Allah'ın rahmetidir. Hak Teâla, zâtu ve sıfatlarının hakikatleriyle insana tecelli etseydi, nasıl tahammül olunurdu? Allah'ın kendilerine rahmet olarak, kıyamet bilgisini, ecellerinin sonunu insanlara gizlemesi de bu kabildendir. Yoksa insanlar, tembelleşir, ölümden sonrası için hazırlıktan kesilir, devamlı bir ümitsizlik ve korku halinde bulunurlardı.

g- Müteşâbihler sayesinde, Kur'an'ın ezberlenmesi sağlanmış ve onun muhafazası temin edilmiştir. Eğer bu müteşâbih mânâlar, diğer lafızlarla ifade edilseydi, Kur'an'ın kalın ciltler halinde olması lazım gelirdi. Bu bakımdan ezberlenmesi ve muhafazası da çok güç olurdu.

h- Kur'an-ı Kerim, muhkem ve müteşâbih âyetlerden teşekkül ettiğine göre, bir kısmını diğerine tercih ve te'vil etmek için, lügat, sarf, nahiv, meâni, beyan,

59 Bkz. Âl-i İmran, 3/7.

usul-ü fikh... gibi bir çok ilimlerin öğrenilmesine ihtiyaç duyulmuş, böylece de ilimler gelişmiştir.

i- Müteşâbihler mevcut olduğu zaman, hakikate ulaşmak daha güç ve daha meşakkatli olacaktır. Hak yolundaki meşakkatin çokluğu ise, sevabın artmasına vesile olur⁶⁰.

j- Kur'an'ın i'cazının gerçekleşmesi, müteşâbihlerle sağlanır. Çünkü Kur'an'da Teşâbühe götürücü her gizliliğin, Kur'an'ın, belâgat ve beyanda en yüksek noktaya ulaşması hususunda büyük bir rolü vardır.

k- Kur'an'ın hepsi muhkem olsaydı, aklî delillere ihtiyaç duyulmaz ve insan aklı dondurulmuş olurdu. Halbuki, ondaki müteşâbih âyetler sebebiyle, aklî delillerden yardım isteyerek, akıl çalıştırılmış olur. Aynı zamanda taklitten kurtulup, akıllı mahluk olması hasebiyle kıymet kazanan insanın şerefini yüceltmış olur⁶¹.

SONUÇ

Mukaddes kitaplar içinde, nasıl tefsir edileceğini doğrudan doğruya gösteren, tefsirin kaidelerini îzah eden yegâne kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kaideler, Âl-i İmran Suresinin yedinci âyetinde anlatılmıştır. İşte Kur'an'a göre, tefsir kaidesi bu âyetin gösterdiği yoldur. Yani, her şeyden önce tutulacak esas, Kur'an-ı Kerim'in muhkemiyle müteşâbihleri arasında hiçbir ihtilaf bulunmadığı gerçeğidir. Bu, böyle olduğuna göre, tutulacak yol, muhtelif te'villere mütehammil olan müteşâbih âyetleri, mânâsı vazih ve kat'î olan âyetlerle karşılaştırarak ona göre mânâ vermek ve hususi beyanatı, umumi

esaslara göre izah etmektir. Bu usul, her eser hakkında doğrudur. Mesela; bir kanun vaz' edildiği zaman, onun ifadeleri, içinde iki mânâya gelen sözler, yahut zâhirde kanuna muhalif gibi görünen ibâreler bulunabilir. Bunlar daima kanunun temeli olan esaslara göre izah edilir.

Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın bir takım mecâzi ve temsili sözlerini esas tutarak, bir çok sapıklıklara düşmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim, Hıristiyanlığın bu esaslı hatasına işaret ederek, müteşâbih âyetlerin nasıl tefsir edileceğini izâh etmekte ve müslümanları öyle bir hataya düşmekten korumaktadır. Onun için, Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde başlıca esas, muhkem âyetleri, kitabın temeli bilmek, müteşâbihleri de bunlara göre tefsir etmektir. Bunun için Kur'an-ı Kerim'i evvelâ bütün olarak tetkik etmek, onun bir kısmını diğer bir kısmıyla karşılaştırarak anlamak, bir kısmının tefsirini diğer bir kısmının yardımıyla bulmak icab eder. Kur'an-ı Kerim, bu tarzda okunur ve tetkik edilir, bir kısım âyetleriyle, diğer âyetleri tavzîh olunursa kendi kendine tefsir etmiş olur.

Kur'an-ı Kerim'de işaret buyrulduğu vechile, müteşâbih âyetlerin, câiz görülmeyen te'vili; gönülleri sapkın, niyetleri kötü olanların, fitne ve fesat çıkarmak maksadıyla yapmak istedikleri te'villerdir. Yoksa, iyi niyetle, akla, muhakemeye ve dinin esaslarına uygun olarak yapılan te'viller makbul ve lazımdır.

60 Bkz. Bakara, 2/214; Âl-i İmran, 3/142.

61 ez-Zerkâni, a.g.e, 2,178-181; Cerrahoğlu, a.g.e, s. 132-133; Sofuoğlu, a.g.e, s. 160-164.